Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 54 (10651) | 1978 чылдың март 5, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЕТКИЛДИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТ ТИРИИШКИН

Мени «Тиилелге» орден-биле шаңнаанынга холбаштыр партия организацияларындан, хөй-хөй совет кижилерден болгаш даштыкыдан чылыг сөстерлиг, чүректиң ханызындан байыр чедирген хөй санныг чагааларны болгаш телеграммаларны алдым. Ол чагааларның болгаш телеграммаларның тус бүрүзүнге харыы бээр аргам чок болганы-биле чаагай күзээшкиннерин бо хүннерде меңээ илергейлээн бүгү кижилерге сеткилдиң ханызындан өөрүп четтириишкинни «Правда» солунну дамчыштыр илередирин күзээр-дир мен.

Ол чагааларда кирген бодалдар совет кижилер дээш чоргаарланмышкынның сагыш-сеткилин хайныктырып келир-дир. 1945 чылдың тиилелгелиг майын сагынмышаан, олар партияның чурттуп камгалаар аргазын быжыглаарынче, бистиң планетавыска сыпыш дивес быжыг тайбыңны бадыткап тургузарынче угланган чедиишкинниг күженишкиннериниң дугайын изиг сонуургал-биле бижип тур-р-дыр. Олар ёзулуг хамааты сагыш салыышкынын, социалистиг Ада-чуртту ажыл-херээ-биле бүгү талалыг быжыглаар дугайында сагыш салыышкынны илергейлеп турар-дыр.

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынкарының хоочуннарының кыйгырыглары үр болгаш хемчээл чок берге дайын чылдарын кады эрткеним дайынчы эштеримниң байыр чедириишкиннери сагыш-сеткилдиң өөрүшкүзүн хайныктырып келир-дир.

Мээң амыдырал-чуртталгамга болган ол улуг болуушкунну онза эвилең байдал-биле үнелеп көрген акы-дуңма социалистиг күрүнелерниң, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларынга, хосталган чурттарның баштыңнарынга чүректиң эң ханызындан өөрүп четтиргенимни илергейлеп тур мен.

Делегей байдалын чогумчударынга болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн калбартырынга мээң салыышкынымны бедии-биле үнелээнин дээш даштыкы чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, организацияларынга болгаш хамаатыларынга ханызы-биле өөрүп четтирдим. Ол үнелээшкинни бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң тайбыңның база социализмниң эрге-ажыктарын камгалаарынга кезээде чагыртып келген болгаш чагыртыр-даа апаар чөптүг болгаш ак сеткилдиг политиказынга хамаарыштырып тур мен.

Партияның янзы-бүрү талалыг ажыл-чорудулгазын аажок идепкейлиг чүүлдүгзүнүп көргенин, ажылга чедиишкиннерлиг болур дугайында мээң адымга кылдынган күзээшкиннерни келир үеге хамаарыштыр бир янзының чагыы кылдыр бедик харыысалганың ёзузу-биле хүлээп ап тур мен. Өндүр улуг коммунистиг идеалдарның улам ыңай тиилелгезинге, бүгү делегейге тайбыңның херээнге бүгү күжүмнү моон соңгаар-даа бээримни база катап бадыткаарын күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

„САЛЮТ-6“ — „СОЮЗ-27“ — „СОЮЗ-28“: совет орбита комплекизиниң каттышкан экипажы

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы корабльдиң командири Алексей Губарев болгаш космонавт-шинчилекчи ЧССР-ниң хамаатызы Владимир Ремек составтыг каттышкан экипажтың башкарганы «Союз-28» космос корабли «Салют-6»—«Союз-27» орбита комплекизи-биле тудуштурарын 1978 чылдың март 3-те Москваның-биле 20 шак 10 минута турда боттандырган.

Черже чооксумаар орбитада «Салют-6»—«Союз-27»—«Союз-28» эртем-шинчилел комплекизинде шинчилел ажылдарын каттышкан экипаж—эштер Романенко, Гречко, Губарев болгаш Ремек олар чорудуп турар.

«Союз-28» корабльди тудуштурган, станцияның агрегат кезээнде тудуштурулга белдириниң быжырымчалын хынап көрген соонда эштер Губарев болгаш Ремек олар «Салют-6» станцияның өрээлинче шилчип киргеннер. Башкарылгалыг «Союз-26» корабльди болгаш ужудукчузу чок чүък корабльди моон мурнунда ол белдирге база тудуштурган турган.

Чоокшулажырының, тудуштурарының база станцияже шилчип киреринин бүгү үе-чазазында космос корабльдиң болгаш орбита станциязының экипажтары дыка чиге, эптиг, биддилиг болгаш бот-боттарын ылап билчир байдалдыг ажылдааннар.

«Салют-6»—«Союз-27»—«Союз-28» деп эртем-шинчилел комплекизинге эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чези хүннерниң дургузунда чорударын космонавтыларның каттышкан экипажының ажылдаар программазында айыткан.

Ылангыя Черниң болгаш океаннарның кырын шинчилеп хайгаараары, чурукка тырттырары, эмнелге-биологтуг болгаш технологтуг шенелделерни чорудары программада көрдүнген.

Эштер Романенко, Гречко, Губарев болгаш Ремек оларның кадыкшылы байдалы эки. «Салют-6»—«Союз-27»—«Союз-28» космос комплекизиниң бүгү борт системалары чогумчалыг ажылдап чоруур.

Ада-чурт космонавтиказының чедиишкиннеринге, дептиилге, чер кырында бүгү кижилерниң аас-кежии болгаш чаагай чоруу дээш ССРЭ-ниң социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле хөгжүп турар кады ажылдажылгазынга совет кижилер дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар.

КОСМОСТА КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ

Орбитаның «Салют-6» станциязы ужуп үнериниң мурнунда черге сөөлгү шылгалданы эртип турда, оон тургузукчуларының бирээзи, техниктиг эртемнерниң кандидады К. П. Феоктистов мынча дээн:

— Бо космос бажыңынга социалистиг чурттарның баштайгы интернационалдыг экипажы ажылдаар болгаш чурттаар.

Баштайгы ужудуушкунга алды кандидаттар — Чехословакияның, Польшаның болгаш ГДР-ниң ужудукчулары ам бир чыл алды ай хире үениң дургузунда космосче стартка белеткелди эртип келгеннер. Станцияның тургузуун олар шуптузу ханызы-биле өөренип турарлар.

Баштайгы каттышкан экипажтың ужудуп үнеринге чедир бир ай арткада космонавтылар белеткээр төпте аудиторияларга, тренажёрларга болгаш медицина лабораторияларынга сөөлгү экзаменнер болгаш зачеттар эгелээн. Ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы Г. Т. Береговойнуң даргалааны экзамен комиссиязы чыглып келгеш, космосче ужудуушкунга кандидаттарның белеени хынап көргеш, аңаа бедик үнелээшкинни берген.

Бо каттышкан ужудуушкунга кандидаттар-биле журналистерниң ужуражылгазы космонавтыларның Байконурже ужуп чоруурунуң бүдүүзүнде болган. Оларның хөй кезии Звездный хоорайга Ужудуушкун башкарар төптеп чедип келгеннер. Ол ужуражылгыны чорудуп турган ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы В. А. Шаталовка салган бистиң баштайгы айтырывыс 1977—78 чылдарның космос экспедициязының ниити программазынга ам болур деп турар ужудуушкунуң ээлээр черинге хамаарышкан.

— Чаа хевириниң орбита станциязында шенелде ажылдарының кол кезии ам доозулган. Ниити бодал-биле алырга, экспедицияның бүгү динамиктиг үе-чадалары — ажык космосче үнери, космос аппараттарын тудуштурары болгаш адырары, дөрт космонавтарның станцияга кады ажылы, орбитага станцияны кывар чүүл-биле немээри болгаш еске-даа операциялар тергиин эки эрткен. Амгы үеде Юрий Романенко болгаш Георгий Гречко олар эртем ажылын кадин түлүк чорудуп турар. Ол ажылдың программазында, чижээ, социалистиг чурттарның төлээлекчилеринден тургустунган экипажтар-биле «Интеркосмос» программазын ёзугаар баштайгы башкарылгалыг ужудуушкунну чорудары көрдүнген. Ындыг янзылыг экспедицияларны чорударынга экипажтарны корабльдиң командири ССРЭ-ниң төлээлекчизи, а шинчилекчи-космонавтызы социалистиг чурттарның бирээзиниң төлээлекчизи кылдыр тургузарын шиитпирлээн.

17 чыл бурунгаар планетаның баштайгы космонавтызының адын делегейниң билип алганының соонда, космостуң орбиталарынга Черниң 90 хире төлээлекчилери чораанаар. Оларның кайызынга-даа Юрий Гагаринниң ады ону космосче кыйгырган кижи боор артып калган. «Силерниң салым-чолуңарга Гагаринниң ужудуушкуну кандыг рольду ойнааныл?»— деп, журналистер Владимир Ремектен айтырганнар.

— Звездныйга өөренип келиримниң мурнунда Ческе-Будеевице хоорайга школага кады өөренип чорааннарым-биле ужурашкан мен. Бодап көрүңер даан, мээң чаңгыс классчыларымның үш кижизиниң бирээзи-ле «Гагарин келдирилгезиниң» ужудукчулары болу берген болган. Черниң баштайгы космонавтызы бистиң шуптувуска амыдыралдың үлегери болу берген— деп, 29 харлыг чехословак ужудукчу чугаалаан.

Космонавтыларның чанында турар стол кырынга яблок сыңа бээр хире чер безин чок. Бистиң ажыл талазы-биле өөрүвүс— чехословак радионуң, телевидениениң төлээлекчилери, «Руде право», Братиславаның «Правда», ЧТК солуннарның корреспондентилери боттарының хөй санныг микрофоннарын салгылап алганнар. Оларның Владимир Ремекке салган баштайгы айтырыы мындыг болган: «Космонавт болу бээри берге бе?»

— Бистиң чаа профессия алыр оруувуска таварышкан бүгү бергелеривис кончуг хөй санныг эки сеткил хайныгыышкыны-биле, күзеп чораан күзелди, чугула херекти боттандырарын хүн бүрүзү чоокшуладып турар деп бодал чиигедип турган. Космонавтының профессиязынга өөренири тура-соруктуң болгаш күштүң улуг күженишкиннерин негээр. Корабльдиң тренажёрунга скафандрлыг мээң баштайгы ажылым меңээ уттундурбас артып калган. Үш шак дургузунда ийи килограмм арыкан мен! Корабльден үнүп келгеш, мынча деп бодаан мен: Ческе-Будеевицеден келген оол мен «Союз» корабльге ужудуп чораным ол чоор бе? Турушканым дораан чиде хона берген. Экзаменнер мурнунда база берге турган. Ынчалза-даа мээң командирим чедип келгеш, эктимче часкааш, хүлүмзүрүп тура: «Чаңгыс-даа базым аткаарлавас, Володя» дээн.

Совет космонавтылар боттарының чехословак өңнүктери-биле канчаар ажылдап турганыл? Орбитаның «Салют-4» станциязынга ужудуп чораан дуржулгалыг Алексей Губарев мынча деп чугаалаан:

— Чехословакиядан келген эжим-биле кады белеткенип эгелээн хүнүмде мен аңаа мынча деп чугаалаан мен: аалчылар бажыңында бодунуң боттаң өрээлинни каапкаш, меңээ көжүп кел. Ол шиитпирни мээң өг-бүлем — кадайым, уруум, оглум хүлээп алган. Ремек биске бодунуң бажыңының дугайын, төрээн черлериниң дугайын кончуг тодаргайы-биле хөй катап чугаалап турган. Ынчангаш мен Чехословакияга чаңгыс-даа катап чорбаан кижи 18 харлыг Володяның удуртуп турганы Брнода аныяктар клувун-даа, оон бодунуң чиик атлетика талазы-биле баштайгы шаңналдарны чедип алган стадионун-даа, амгы үеде чехословак армияның генерал-лейтенантызы, ооң адазының ужуп үнүп турган оруундан, ооң бодунуң ужуп үнүп турган аэродромун-даа кончуг эки билир апарган мен. Володя ужудуушкунга кончуг эки белеткенип алган. Ол болза хонукта 24 шак дургузунда ажылдап шыдаарларның бирээзи.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

Звездный хоорай.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ПЛАННЫ КҮҮСЕДИРИНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Республиканың совхозтарының мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының квартал планын күүседип турары. 1978 чылдың март 1-де медээ-биле мындыг:

Районнар	Квартал планын күүсеткени хуу-биле	
	Сүт	Эът
Бай-Тайга	88,2	76,2
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	74,9	69,5
Өвүр	53,8	1,1
Чөөн-Хемчик	68,6	25,7
Улуг-Хем	58,9	38,0
Таңды	60,6	93,1
Бии-Хем	63,1	96,2
Тожу	69,5	158,3
Каа-Хем	64,3	58,1
Тес-Хем	80,8	92,2
Эрзин	47,7	28,4
Кызыл	64,1	71,6
Республика ниитизи-биле	**63,5**	**66,4**

Бо чылдың бирги кварталының ийи айында республиканың күрүнеге саткан сүдү эрткен чылдың ол үезинде турганындан 426 центнер эвээш болган. А районнарны алырга, эрткен чылдың бо үезинде турганындан **Барыын-Хемчик—361, Каа-Хем—313, Бии-Хем—145, Чөөн-Хемчик—107 центнер сүттү хөйнү саткан. Тус-тус ажыл-агыйлардан «Хемчик», «Шекпээр», «Коммунизмче орук», Карл Маркс аттыг, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар ийи ай дургузунда хөй сүттү дужааган болгаш квартал планын күүседир чоокшулаан.** Ынчалзажок Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Найырал», «ҮТКА 25 чылы» совхозтар ышкаш, хөй сүттү күрүнеге дужаар ужурлуг ажыл-агыйлар доңгуп-ле квартал планының чартызын ажырып турар чорук республиканың ниити көргүзүүн куду базып турар.

Күрүнеге эът садар талазы-биле көргүзүг сүттүүнден дээре болуп турар. Бо чылын республика эрткен чылдың ол үезиндээзинден эътти 4128 центнерни хөйнү күрүнеге саткан. Тожу район эът садарының квартал планын 158,3 хуу күүседип, пландан ажыр 408 центнер эътти дужааган. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдың бирги кварталының ийи айында саткаанындан 2141 центнер, Таңдының—2601 центнер эътти хөйнү дужаап, квартал планын күүседиринин кырында келген. Ооң-биле кады Өвүр, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары эң-не эвээш эътти дужаап, хамыктың адаанда чорып турар.

240 КИЖИ СУББОТНИКЧЕ ҮНЕР

Тываның бүгү ажыл-ишчилери-биле бир демей, «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазының коллективи коммунистиг субботник хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээрин шиитпирлээн.

Ол хүн ленинчи субботникче 240 кижи үнер болгаш дараазында ажылдарны кылып бүдүрерин тодараттывыс: 2550 тонна янзы-бүрү материалдарны хереглекчилерге, «Тыва суг-тудуг» трестиң суггарылга системаларының объектилеринге 80 тонна демир-бетон кылыгларны чедирер. Минусинск станциязындан 40 чүъкту Тываже сөөртүр, ооң иштинде 18 тоннаны сөөртүрүнге камнап алдынгаан кызар-чаар чүүлдерни ажыглаар. Оон аңгыда субботник хүнүнде 12 автомашинаны септээр болгаш оларның техниктиг хыналдазын чорудар. 8 тонна демир кескиндилерин чыып, дужаар база бүдүрүлгениң бүгү оран-саваларын арыглап, чугайлаар.

Автобаазаның коллективи ленинчи субботник хүнүнде күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап, организастыы-биле ажылдааш, беш чылдың фондузунче 720 рубльди шилчидер.

В. СКОПИН.

«Көк-Тей» совхозтуң ажылчыннары москвачыларның эгелээшкинин изин-биле деткип, субботник эрттиреринге турасбааткан митингилерге бедиткен хүлээлгелерин ап турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол хүн ажылдаан акшазындан 600 рубльди субботник фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: субботник хүнүнде ийи дакпыр күженишкин-биле ажылдаар деп эгелекчи саналды үндүрген күш ажаакчылары Е. Мальцева, Н. Моңгуш болгаш З. Свитко.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Тес-Хем районда кыштаглаашкынның байдалы-биле таныжып чораан рейд бригадазы элээн хөй кыштагларга, бригадаларга, фермаларга, семиртилге пунктуларынга чораан. Малчыннарның хөй кезии, чамдык коллективтер дыка кызымак ажылдап, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер хемчеглерни алган.

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Ч. Баткар) юбилейлиг чылдың шалыпчы ажылының темпизин кошкатпайн турар. Аныяк, хоочун саанчылар аразында социалистиг чарыш ёзулуг болур-чогуурунуң-биле организастаттынган. Ферманың кажаалары улам көвүдеп, экижип орар. Бо кыштаглаашкында инек-[illegible] ферма күрүнеге сүт садар планын 94 хуу күүсеткен.

«Тес-Хем» совхоз Сарыг-Тал[illegible]да беш чүс чедир бода малды мөөңнээң, ында байдал багай эвес. Малга эртен, кежээ немелде чемни берип, суггарып турар. Бо чылын маңаа 800 баш кирер комплекстиң механизастаан кажааларының 6 аал чурттаар бажыңнарының, чунар-бажыңның тудуу доостур. Малды мөөңнээр талазы-биле ап турар мындыг хемчеглерни эки деп санаар апаар.

Бо хүннерде дыка хөй хойжулар хураган камгалап алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин күүседип турар. «Кызыгаар» совхозтуң хоочуннарының бирээзи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Бызаакай Аңчы чүс хойдан-на 100 хураганы ам безин алган. Нурсат Доржу, Миңгир Шуулу, Иван Дандурун, Алдын-Херел Соян, Хайыл Соян, [illegible]

Бир эвес мал ажылы [illegible] Тес-Хем районда кыштаглаашкын байдалы эки деп болур ийик. Ынчалза-даа мында дүвүренчиг чүүлдер хөй. Хамык ужур кылын хар чааганында-даа эвес. Февраль, март айларда хар чагбайн турган бе? Хамык ужур— кыштаглаашкынның баштайгы үезинде агаар-бойдустуң экизинге ынаныш, даамайлаар байдалче кирип турганында. Хамык ужур — кыштаглаашкынга хамаарышкан доктаал-шиитпирлерниң күүселдезин чедип албаанында. Чижек кылдыр «Тес-Хем» совхозту көрээл.

Февраль айда ук совхозта кыштаглаашкынның байдалының дугайында районнуң улусчу контроль коми-[illegible]

Мал чемгерер, суггарар савалар чедишпес. Суг сөөртүр машиналарның элээн кезии ажылдап турар. 1977 чылдың октябрь 1-ден бо чылдың февраль 1-ге чедир 41 баш бода мал, 142 хой, өшкү өлүп хораан. Хойнуң ара салыр чоруу хөй, кеш аарыглары бар.

Каттышкан рейд

Кыштаглаашкынга белеткел үезинде кылыр ужурлуг чүүлдер безин кылдынмаанын маңаа база катап демдеглээн. Ындыг болганда улуг хар чааптарга, берге байдал тургустува бербейн канчаар.

[illegible]

Ам байдал экижиир туржук, улам дорайтаан. Февраль айда 215 баш шээр мал өлген, азы кыштаглаашкынның баштайгы дөрт айларындан хөй мал өлген. Март 1-де медээде 67 чаш хураган өлген деп киирген. Амгы үеде ол сан дыка көвүдээн. Дуңгуш хой кадарчызы Доптаң-оол Чиктол хөй кажааларының иштиниң караңгызын ажыглап (электри бар-даа болза, лампочкалар чок), өлген он шаа хураганны чажырарын оралдашкан. Од кодаңга дөрт хүн иштинде [illegible]

Совхозтуң удуртулгазы, тускай эртемниглери бо бүгүнү билир бе? Билир, ындыг кодаңнарга барып-даа, мал чемин чедирип-даа турар. Ынчалзажок байдал экиживээн.

«Тес-Хем» совхозтуң семиртилге пунктузунуң дужааган малының деңзизи бедик болганын үстүнде демдегледивис. Ынчалза-даа маңаа база дээштиг хемчеглер херек. Февраль 14-те ажаакчылар, чем үлекчилери молдургаларның чемгерилгезин хайгааравайн, холун эрттир хөй чарба бергенинден 5 баш өлген. Тускай эртемниглер аңаа баргаш, чылдагаанын тодараткан турбуже, дараазында дүне база 5 баш ол-ла чылдагаандан өл[illegible]тикпейн турда, чамдык кижилер оглеринге аңаа олургулаан. Улуг кадарчы - каш чүс метр черде суурда, тускай эртемниглер чок. А хар уруп-да турар. Харысалга чок чоруктуң база бир чижээ ол.

Бо кыштаглаашкынга мал чеми белеткээриниң планның даалгаларын район күүсетпейн, сигенниң— 61, сенажтың — 97, сиген далганының — 42, силостуң — чүге 9,5 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле алырга, белеткээн чемниң чемгерилге единицазы 1976 чылдыынга четпес болган. Амгы үеде эң-не бергеден турар айтырыг ол —мал чеми. Бүгү районда чүгле 1684 тонна сиген, 1 муң ажыг [illegible]

кижилерни чорудар. Олар хураган ажаар, малды чемгерер, суггарар, коданнар девискээринде, кажаалар кырында харны арыглаар, көржең коптарар, а херек апарза, даглыг черлерге одарлар-даа ажыр ажылдарга киржир ужурлуг. Далбыйларны немей кылып, болдунар-ла черлерни шуптузун далбыйлаар херек. Арткан мал чемин кончуг камныг ажыглап, ону чүгле болбаазырадып, хоолулуун бедидип бээр болгаш хыйргыыш белеткелин ам-даа көвүдедир апаар. Машина-техниканы концентрат, комбикорм сөөртүрүнче мобилизастаар. Оон аңгыда, кажаалар адаа суугап турар болганда, аңаа төгер одекти херек кыштагларже чедирер. Мындыг чижектиг хемчеглерни дүрген болгаш организастыг ап чорудар болза, байдал экижип, кыштаглаашкынны багай эвес түңнелдиг доозар арга районда [illegible]

Тыва радионуң болгаш «ШЫН» солуннуң каттышкан рейд бригадазының кежигуннери:
Д. ХЕРТЕК, Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы,
Э. ДОНГАК, радионуң корр.,
А. ДЕМБИРЕЛ, «Шынның» тускай корр.

Экономиктиг өөредилге

ПРОПАГАНДИСТЕН ХАМААРЖЫР

«Тыва тудут» трестиң бүгү тудуг организацияларында болгаш салбырларында ажылчыннарның база инженер-техниктиг ажылдакчыларның экономиктиг өөредилгези багай эвес деңнелде тургустунган. Ылаңгыя чер ажылдары кылыр, № 48 болгаш 81 тудуг эргелелдеринде, № 14 механизация эргелелинде, «Востоксантехмонтажта» болгаш оон-даа өске коллективтерде кичээлдерни чогуур үезинде эгелээн болгаш айыткан программазын ёзугаар үргүлчүлеп турар.

Трестке хамаарышкан бүгү коллективтерге өөредилге чылының баштайгы чартында Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдың материалдарын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын өөренип эрткен болгаш ол чүүлдерниң талазы-биле түңнел кичээлдерни беседалажыышкын хевирлиг эрттиргилээн. Инженер-техниктиг ажылдакчыларга рефераттарны бижиткен. Трестиң парткому эки бижиттинген рефераттарны болгаш илеткелдерни агитаторларга, политинформаторларга ажыглаары-биле сүмелээн.

Амгы үеде экономиктиг школалар болгаш семинарлар эрткен өөредилге чылында өөренип турган темаларын уламчылай берген.

Экономиктиг өөредилгени ажыктыг болгаш дыңнакчыларга чедиңгир кылдыр чорудары пропагандистерниң нииити белеткелинден, арга-дуржулгазындан улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш тудуг эргелелдериниң партия организациялары пропагандист кадрларны шилип алырынче база оларның нииити билиин, тускай мергежилин бедидеринче доктаамал кичээнгей салып турар. Өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда бүгү «пропагандистерниң семинарларын эрттирип, аныяк пропагандистерге методиктиг сүмелерни бергилээн. Оон аңгыда чамдык эргелелдерде экономиктиг өөредилгениң чөвүледдерин тургускан болгаш оларның ажылын бүдүрүлге удуртукчулары, кол инженерлер харыылап турар.

Ажылдакчыларның экономиктиг өөредилгезин № 14 механизация эргелелинде организастааны черле эки. 22 инженер-техниктиг ажылдакчы бо чылын бот-орулга-чарылганың айтырыгларын өөренир школада хаара туттунган. Оларның пропагандистери Дикунова биле Цедрик чыл эгезинден бээр тос кичээлди эрттирген болгаш экономиктиг өөредилгени бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазы-биле ханы холбап турар. Эргелелдиң бүдүрүлге участоктарында ажылдап турар бригадаларны бот-орулга-чарылганың негелдезинче эрткен чылдан бээр шилчидип эгелээн. Оларның канчаар ажылдап, кандыг түңнелдерни чедип ап турарын кичээлдерге тодаргайы-биле сайгарып турар.

Бо эргелелдиң ажылчыннарынга организастаан экономиктиг өөредилгени коммунист Шафеев удуртуп турар. Ол боду анаа ажылчын — чолаачы кижи. Дээди эртемниг бо чолаачыны партия организациязы дидими-биле пропагандистеткен.

Коммунист Шафеев партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, дыңнакчыларның чүгле нииити билиин бедидеринче эвес, а оларның тускай мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Пропагандист боду марксизм-ленинизмниң кежээки университединде чедиишкинниг өөренип турар.

Чер ажылдары кылыр эргелелдиң ажылдакчылары, специалистер Михалева биле Агафонова ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин бригадалар аайы-биле эрттирип турар. Ол чорук өөредилгени бүдүрүлге айтырыглары-биле дорт холбаар арганы берген. Чүге дээрге бригада бүрүзүнүң кылган ажылының түңнелин ай, кварталдар аайы-биле түңнеп, сайгарып өөренир эки байдалдар тургустунган. Бо пропагандистерниң башкылап турар бригадалары (бригадирлери Данмай, Микушин) бүдүрүлге планын болгаш алган хүлээлгелерин каш чыл улаштыр ажыр күүседип келген. Бо чылдың эрткен ийи айларының планы база-ла он хуу ажыр күүсеттинген.

Эки ажылдыг пропагандистерниң ажыл-чорудулгазы бүдүрүлге планнарын күүсединге черле улуг рольдуг болурунга бүзүреп турар бис. База бир чижек. № 48 тудуг эргелелинге мындыг бир шенелдени кылдывыс. Ында В. Борбак-оолга удурткан бригада моон мурнунда хожудангайларның бирээзинге санадып турган. Аныяк коммунист В. Борбак-оолду бригадирге томуйлааш, бригада кежигүннериниң экономиктиг өөредилгезин дорт харыылаар даалганы аңаа бердивис. Экономиктиг билиглерниң үндезинин өөренир школаның пропагандизинге база-ла коммунист, кадрлар килдизиниң инспектору Старшинованы бадыладывыс. Бо ийи коммунист манаа келген соонда бригадада байдал шуут экижээн. Өөредилге чылы эгелээнден бээр кичээлдер тос удаа эрткен. Оларга күш-ажыл болгаш бүдүрүлге чурумундан эгелээш, ажылдың ажыктыг чорууң чедип алырынга кижи бүрүзүнүң хууда салыышкынынга, харысалгазынга чедир айтырыгларны сайгарып чугаалажып турган. Бригада ам мурнакчыларның одуруунда кирген, январьның планын 110,5 хуу күүсеткеш, шаңнал-макталга четкен. Бо бригаданың кежигүннери чыл планын октябрь 7-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени чоокта чаа алган.

Пропагандист кижиниң бүдүрүлгениң ажыл-херээн экижидеринге киирип турар салыышкыны ол хире улуг болгаш көскү боор чүве-дир.

С. КРАСНОПЕРОВ,
тресте партком секретары.

Кызыл хоорайда чунар-бажыңнар болгаш хеп чуур черлиг комбинаттың ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың үшкү чылында күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, бир демниг ажылдап турар. Коллектив эрткен чылын планныг оналдазын 104 хуу күүсеткен болгаш социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Хоорайда төп хеп чуур чер эрткен чылын 410 тонна хеп чуур тургаш, 413 тоннаны чуп, күрүнеге пландан ажыр 7 муң рубль орулганы киирген.

ЧУРУКТАРДА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, 1977 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери Л. А. Бочегурова болгаш Л. П. Муромцева; хеп базар черниң нииити хевири.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛГАШ...

1978 чылда социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын таныжып, ол чугула документини Тока аттыг совхозтуң хойжулары идиң-биле чүүлдүгзүнген. Олар беш чылдың үшкү чылында боттарының хүлээлгелерин эде көрүп, чаа бедиткен хүлээлгелерни алган.

Совхозтуң Чал-Кежиг салбырының хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. А. Бавуу-оол төрүүр чүс хойдан-на 105 хураганны камгалап алырын, бир хойга онаажтыр 4 кг дүктү кыргыырын хүлээнген. А чайын эки шынарлыг 4 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын хүлээнгеш, социалистиг чарышка бодунуң бригадазында хойжу Д. Оюнну болгаш Кулугун бригадазында С. Көржең-оолду ол кыйгырган. Сураглыг малчын амгы үеде хоюнуң массалыг оолдаашкынын болгаш кыштаглаашкынны хүр-чаагай чорударынче бодунуң күжүн, арга-дуржулгазын мөөңнеп турар.

Совхозтуң Кулугун салбырында хойжу М. Биче-кыс база бедиткен хүлээлгени ап, төрүүр чүс хойдан-на 95 хураганны менди алырын, хой бүрүзүнден 4,5 кг дүктү кыргыырын хүлээнип, чарышка Д. Дорлааны кыйгырган. Ол ышкаш Чал-Кежиг бригадазындан хойжу С. Сагаан-оол төрүүр чүс хойга онаажтыр 95 хураганны камгалап алырын, бир хойга онаажтыр 4 кг дүктү кыргыырын хүлээнген.

Бо совхозта нииити-биле 25503 баш хой кыштап турар. Оон 13 муң ажыы төрүүр хойлар. Олар үш хойжу бригаданың 43 коданында кыштап турар. Ооң иштинде төрүүр хойлар 24 коданда. Совхозтуң ажылчыннары шалыпчы күш-ажылдың чылында төрүүр 100 хойга онаажтыр 90 хураганны камгалап алырын, бир хойдан-на 3,8 кг ажыг дүктү кыргыырын, 1380 центнерни күрүнеге садарын хүлээнген.

К. ЕНЗУК.

ҮЛҮҮН КИИРЕРЛЕР

Нииттиниң малын кыштан хүр-менди ажырар дээш малчын, кадарчы бүрүзү шудургу ажылдап турар. Шак ындыгларның бирээзинге шары кадарчызы Комбуй-оол Балган-оолович Кара-Сал хамааржыр. Ол Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозта аныяк шарылар кадарып турар. Аңаа ажылдаала он чыл ажа берген. Хоочун кадарчы кадайы Канчыыр Седеновна Монгуш-биле совхозтуң 197 аныяк шарызын менди кадарып турар. Сиген, силос, чарба, сула, дусту четчири-биле сөөртүп алган. Шарыларны чылыг суг-биле суггарып турар. Коданда аарыг-аржык болгаш деңгели кошкак шарылар чок. Шупту шарылар семис, шыырак.

Комбуй-оол Балган-оолович 1976 чылда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», а Канчыыр Седеновна ол-ла чылын «Күш-ажылдың хоочуну» деп хөрек демдектери-биле эки ажылы дээш шаңнатканнар.

Кадарчының аалынга автолавка барып турар. Бо өг-бүле республиканың солуннарын чагыдып алган номчуп орарлар.

Кадарчы өг-бүле совхозтуң күрүнеге дужаар эът планынга улуг-хуузун киирер дээш кызымак ажылдап турарлар.

К. МОНГУШ.

КЫЗЫМАК-ДАА

Куулар Лама-Сүрүң кадарары-биле бир кодан молдургалар хүлээп алгаш, баштайгы удаазында бодунга арай бүзүрексевейн: «Нииттиниң малын хей-ле хүлээп алдым бе? Читсе-тутса, ыт-куш аксынга кирзе канчаарыл?» деп далдарап турган. Думчукка тулганда бызаа суггу дижири ышкаш, бир тээ хүлээп апкан болганда, кыспаа-же хоржок. Ол баштайгы чылында кадайы Куулар Чечекмаа-биле молдургаларын ээн салбайн, мырынай туда кадарып турган.

Бүжениишкинниг күш-ажылдың бир чылы эрткен. Аныяк кадарчыларның малы онча-менди, хүр кыш ашкан, «Чыраа-Бажы» совхозтуң удуртукчулары оларны мактап турар апарган. Лама-Сүрүң биле Чечекмаа боттары база ажылынга чаңчыгып, мал кадарарының, ажаап азыраарының уг-шиин билип, шору мергежий берген. Ийиги чылында совхоз дирекциязы Куулар Лама-Сүрүңнү улуг кадарчы кылгаш аңаа төрүүр инектер хүлээдип берген.

Аныяк малчын өг-бүлениң арга-мергежили чыл келген тудум улам-на улгадып, көргүзүглери бедип турган. Олар сөөлгү ийи чылда төлептиг макталды чедип алган. 1976 чылда төрүүр 100 инекке онаажтыр 86 бызааны, а юбилейлиг эрткен чылын — 88 бызааны менди доруктурган. Куулар Кара-оолович инектеринге чиртир сигенни боду кезип, кажаа-хораазын септеп алыр. Кежээ-кызымак малчынның инектери бо чылын-даа хүр, менди кыштап турар. Оңгу беш чылдың үшкү чылын Куулар Лама-Сүрүң шалыпчы күш-ажылы-биле демдеглеп, мурнуку чылдардан-даа бедик көргүзүглерни чедип алырын шиитпирлээш, улам сорук кириишкинниг ажылдап турар.

М. ЧАШ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Консультация

ДУГУЙЛАРНЫ КАМНААР

«Кировец» тракторларның камералыг дугуйларының өртээ аар. К-700 тракторнуң бир дугуюнуң өртээ — 600 хире, К-701-ниии — 824 рубль.

Ынчангаш оларны камнаар херек. Дугуйларның элевес, үр болуру тракторну шыяр башкарарындан база дыка хамааржыр. Мурнуу болгаш соңгу дугуйларда агаар базыышкыны дөмей-даа болза, соңгу болгаш мурнуу өзектерге тракторнуң аары аңгы-аңгы үлеттинер: мурнуу өзекке 7700 кг, а соңгузунга 4300 кг онаажыр.

Соңгу өзекти ажылдаткаш, тракторну чорудуп турда, ол өзектиң дугуйлары хөй долганыр, а мурнуу өзектиң дугуйлары тайып чоруур апаар тавангалар турар. Ынчан дугуйлар дыка элээр. Ону болдурбас телээде, трактор хары угда ийи өзектиң дузазы-биле чорup турда, соңгу чартык рамага чүъкти немей чүдүргеш, ийи өзекке базыышкын дең турарын чедип алырга эки. Дугуйларның хуусаа бетинде элээрин ынчаар болдурбайн барып болур.

КОЛ АДЫРНЫ ХӨГЖҮДЕР

Хойнуң дүккүр продуктулуун бедидер дугайында айтырыгга хамаарыштыр «Шын» солуннуң арыннарынга парлап үндүрүп турар санал-оналдарга каттыышпышаан, бистиң «Шекпээр» совхозта хой ажылының байдалын чугаалаар бодай-дыр мен.

Барыын-Хемчик районда дөрт совхозтуң эң-не хөй хойлуу «Шекпээр» болуп турар. Чүгле төрүүр хой безин ам 10.316 баш болуп турар. Совхозта бүгү малдың барык-ла 90 хире хуузу хой. Бүгү орулганың 80 хире хуузун база-ла ол адыр берип турар. Моон алгаш көөрге, хой ажылы совхозтуң экономиказының үндезини болуп турары тодаргай-дыр.

Совхоз 1976 чылда 38 тонна, а 1977 чылда — 44 тонна дүк дужаар планныг турган. Ийи чылда ону ажыр күүсеткен. Ол ооң мурнунда дүк планын күүсетпейн турган. Дүк планының күүсеттинмези чамдык боттуг чылдагааннар-биле холбашкан. Сөөлгү 3—5 чыл дургузунда ажыл-агыйның гектар черлен планнаттынган тараа дүжүдүн болгаш сигенни кандаашкын ужурундан ап шылавайн келген. Оон аңгыда совхозтуң девискээринде одар-белчиир база чедишпес. Ол чүүлдер дүк бүдүрерин көвүдедиринге планны күүседиринге шаптыктап турар. Сөөлгү ийи чылда совхозтуң дүк планын күүседиринге хойжулар улуг салыышкынын киирген. Бир эвес мурнунда чылдарда бир хойга онаажтыр 1,2-1,3 кг дүк ап турган болза, 1976—1977 чылдарда совхоз хой бүрүзүнден 1,6-1,7 кг дүктү алган. Ону бистиң байдалывыска чүгээр көргүзүг деп санап болур. Бичии-даа болза ол өзүлде дүк планын күүседиринге чедирген. Далайга дамды немере деп чүве ол-дур.

Дүк бүдүрерин көвүдедир дизе

Мурнакчы хойжулар Соян Серээ бир башка онаажтыр 2,6, Ооржак Күрседи 2,4, Сарыглар Чимит-оол, Хомушку Мартаа, Монгуш Биче-оол олар 2,8-3,5 кг чедир дүктү кыргып ап келген. Моон алгаш көөрге, хой дүгүнүң чидириин болдурбас дээш, шиитпирлиг демиселди чорудар болза, дүк бүдүрерин көвүдедип болур арга бар-дыр.

Чүгле 1, 2, 3 харлыг кыс хойларның бонитировказын эвес, харын коданнарда төрүүр бүгү хойларны кыргылда мурнунда өң-чүзүнүн, назы-харын, дүгүнүң шынарын хынап көрүп турaш, кыргылда эртери билек-ле, тускай коданнарга үзүп тургузуп турар бис.

Моон мурнунда хойнуң азерлилгезинче, тарып боозадылгазынче четпес сагыш салып турганывысты миннир херек. Тарып боозадылга эгелээриниң ийи ай мурнунда аңаа белеткелди эки чорутпас, бүдүрүкчү кошкарларны, хойларны семирти кадарбас турду. Бо чылдан эгелээш хойну тарып боозадырын үндезини-биле экижидер бодап турар бис. Тарып боозадылга дээрге хойнуң уксаазын экижидериниң үндезини-дир. Ынчангаш бо ажыл үргүлчү специалистерниң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

База бир чугула чүве бүдүрүкчү кошкарларны ажаап-тежээрин болур-чогуурү-биле экижидери. Бисте бүдүрүкчү кошкарларже шоолуг сагыш салбас, оларны негелде ёзугаар чемгербес, азыравас боор-дур. Ындыг болганда 6—8 чыл чедир ажыглап болур кошкарлар багай ажаалданың уламындан 3—4 чыл болгаш-ла сандан үнүп турар. Ону болдурбас херек.

Хойжулар боттары хуузунда кошкарлыг турар чорук хойнуң уксаазын экижидеринге багай салдарны чедирип турар. Хойжудар хууда кошкарлыг турарып, коданга өске кошкар чажырып салырын болдурбас дугайында чугаа болуп турары черле четтүг. Моон соңгаар шак ындыг четпес чорукту болдурбас херек. Хуузунда кошкар туткан азы коданынга өске кошкар салган хойжуну хемчег алыры чугула.

Оон аңгыда хойдан дүк алырын көвүдедир дизе, хойнуң кодурлаар аарыының когун үзери, саргыга удур эң-не дээштиг хемчеглерни ап чорудары хүннүң айтырыы болуп турар. Бо талазы-биле бистиң совхозта-даа хемчеглерни ап-ла турар. Ынчалзажок оларның дээштии кулу болуп турарын демдеглээр херек.

Хой кыргылдазын бедик деңнелге чедиишкинниг эрттирери дүк бүдүрерин көвүдедиринге чугула рольдуг. Хой ажылында бо чугула кампанияны чогуур өйүнде чорутпайн, багай организастап турарындан хөй дүк чедир алдынмайн турары база-ла чажыт эвес.

Үстүнде айыттынган хемчеглерни боттандырар чорук дүк бүдүрерин көвүдедиринге идиглиг болуру чугаажок. Ынчалзажок кол-ла чүве хой ажылынга селекцияны үндезини-биле экижидери болур дээрзинге бүрүнү-биле каттыжар мен. Бистиң республиканың кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалдарынга шыдамык болгаш бедик продуктулуг чаа уксааның хоюн тургузары хүннүң айтырыы апарган. Ону хой ажылының талазы-биле ажылдап, шинчилелдерни чорудуп турар эртемденнер шиитпирлээр ужурлуг. Селекционер-зоотехниктерниң бо талазы-биле ролю болгаш харысалгазы база-ла бедик. Ажыл-агыйда малдың уксаазын экижидер ажылды олар бүрүнү-биле харыылап турар болгай. Олардан негелдени күштелдирзе чогуур.

Б. ДАРЖАА,
«Шекпээр» совхозтуң кол зоотехниги.

АВТОНОМНУГ ОКРУГТАРДА

ХООРАЙНЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ХАМААТЫЗЫ

Коми-Пермяк автономнуг округ. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи В. Коркинге Кудымкар хоорайның хүндүлүг хамаатызы атты тывыскан. Бо автономнуг округка кадык камгалалын организастаарынга болгаш национал медицина кадрларын белеткээринге эмчиниң онза салыышкынын демдеглээш, ол шиитпирни хооркүүском хүлээп алган.

Барык бежен чыл ажыл-чорудулгазын В. А. Коркин бо чуртка тураскааткан. Василий Алексеевич манаа карак аарыы эмнээр диспансерни үндезилээн, бодунуң өөреникчилери-биле чүс-чүс кезип эмнээшкиннерни кылган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында округка болган социал-экономиктиг чаартылгалар коми-пермяктарның амыдырал-чурттаалгазын үндезини-биле чаарты өскерткен. Чүс-чүс чылдарда хожудаашкынны кыска хуусаада ажып эрткен. Кадык камгалалы база дүрген темпилиг хөгжүп турар. Ону мергежилдиг орус специалистер — В. А. Коркин ышкаш шак ындыг энтузиастар үндезилеп тургускан.

Ам чүгле округ эмнелгезинде безин 58 эмчи ажылдап турар. Бүгү эмнелге албан черлерин эң чаа дериглер-биле хандырган.

А. КИПРИЯНОВ.

АРГА-ЫЯШ ИНДУСТРИЯЗЫНЫҢ ЧАА ТУДУУ

Усть-Орда Бурят автономнуг округ. Округ төвүнден ырак эвесте, Усть-Ордынскийниң ыяш сайзырады ажылдап кылыр комбинадын тударынга тускайлаан шөлде тудугжулар чеде бергеннер. Ол бүдүрүлгениң продукциязы кур черлерниң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери чурттаар сомнаан чудуктардан кылган ыяш бажыңнар, чазанылга кылыглары болур. Ол комбинат кодээ тудугларны дилиг материалдары-биле база хандырар.

Келир үениң комбинадының ажылчыннары чурттаар 48 квартиралыг үш каът бажыңны туткан болгаш ийиги бажыңны тудуп эгелей берген. Ээлчегде — котельная, гараж болгаш бүдүрүлгениң кол цехтериниң тудуу. Ол цехтер чыл дургузунда 120 муң дөрбелчин метр чазанылга кылыгларын бээр.

А. ГАЙДАЙ.

ДАГДЫНЫКЧЫЛАР СҮМЕЛЕЖИП ТУРАР

Агинск Бурят автономнуг округ. Бо автономнуг округтуң ортумак школазын доосқан ийи кижиниң бирээзи-ле төрээн суурунга ажылдаары-биле артып калыр. Ол чурагайны аныяктар бригадаларының дагдыныкчыларының болгаш комсомол бөлүктериниң организакчыларының XXII партсъезд аттыг колхозка эрттирген слёдунга адаан.

Ол ажыл-агыйда он класс доосканнардан комсомолчу-аныяктарның тос бригадазын тургускан. Олар хой ажылынга мергежилди дуржулгалыг дагдыныкчыларның удуртулгазы-биле шиңгээдип ап турар. Чижээ, коммунист Л. Шойдоков аныяк он хойжуну шефтеп турар. Ол аныяк хойжуларның бригадазын округ Совединиң депутады, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегадынга чоокта чаа соңгуткан Б. Базарсадаева удуртуп турар.

Б. РАБДАНО.

УЛУСЧУ ЧОГААДЫЛГАНЫҢ БАЙЛАА

Коряк автономнуг округ. Камчатканың соңгу талазының чурттакчыларының фольклор чогаадылгазының баштайгы фестивалы Паланага болган. Коряк тундразының бүгү-ле суурларындан улусчу ырыларның болгаш танцыларның эң эки күүседикчилери аңаа чедип келген. Ол фестивальдың мурнуу чарыында сууларга болгаш районнар төптеринге улусчу уран чүүлдүң кежээлери болган. Ол кежээлерге бот-тывынгыр чүс-чүс артистер боттарының мергежилинге марыышканнар.

Фестивальдың организакчызы — округтуң Улусчу чогаадылга бажыңының ажылдакчылары бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарларын долдурган хөй-хөй улусчу ырыларны, танцыларны болгаш тоолдарны плёнкаларда бижээн.

Коряк суурларда национал уран чүүл чырыткылаңдыр сайзыраан, ыры-танцы коллективтери тургускан. Оларның бирээзи — танцының «Мэнго» дээр улусчу ансамбли — чурттуң дыка хөй хоорайларынга болгаш даштыкыга чедиишкинниг ойнаан.

СУУРНУ ДАЛЬНИЙ ДЕП АДААН

Чукотка автономнуг округ. Поляр дээрбээниң чанында чаа суур — Дальний көстүп келген. Билибинонуң дагтруда арыглалының комбинадының дагжылары ында чурттап турар. Сөөлгү чылда ол суурга сес чыл школазын, уруглар садын, ийи столованы, культура-амыдыралдың өске-даа чамдык объектилерин туткан.

Бүдүрүлгениң дыка хөй мурнакчыларын ажылчы чоннар суур Совединге соңгаан. Оларның аразында — өрүмнекчилер А. Мартынов биле В. Бозок база бар. Советтиң күүскомунуң баштайгы хуралы болган. Суурну улам ынай калбартып, сайзырадырының планын депутаттар бадылаан.

И. ЧЕРНИВЧАН.
(СЭТА-ның коро).

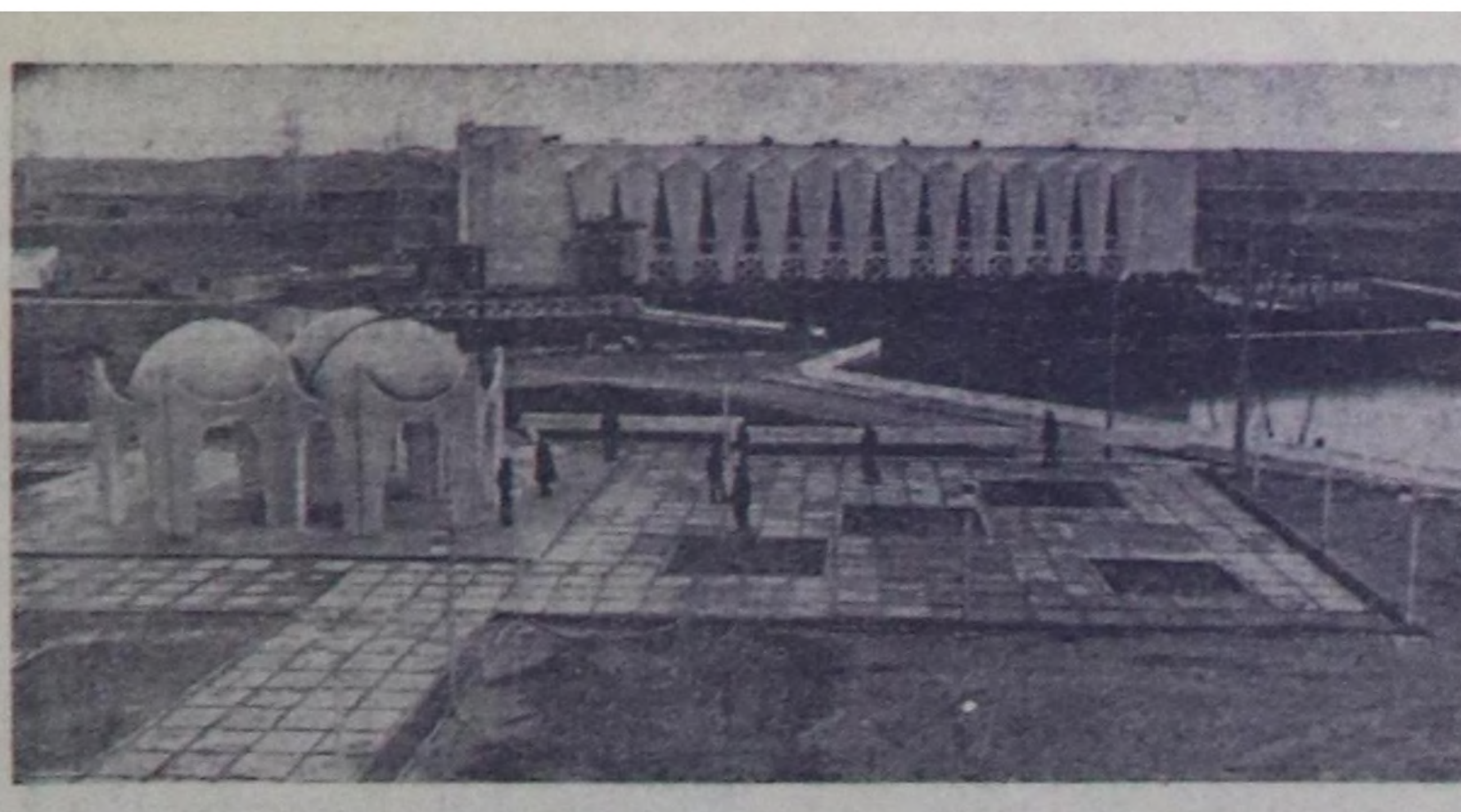

Узбек ССР. Аму-Бухара каналдың ийиги ээлчээниң тудуу доозулган. Амударья болгаш Зарафшан хемнерни тудуштурган 230 километр узун канал мурнунда тарып турган 70 муң гектар черниң суг хандырылгазын экижидер болгаш 150 муң гектар кур черни шиңгээдип алыр арганы бээр.

Каналда ийи улуг: «Хамза-2» болгаш «Кызылтепинская» деп улуг насос станцияларын тудкан. Оларның агрегаттары секунда бүрүзүнде 270 кубометр сугну сордуруп үндүрер. Олар бурунгу Амурнуң суун 112 метр бедикче сордуруп үндүрер.

Каналдың униум дургаар суггарылга системазының тудуун, хөвең плантацияларының болгаш садтарның планнаашкынын ниидин түлүк чорудуп турар болгаш чаа совхозтарны тургузуп турар.

ЧУРУКТА: Аму-Бухара каналда «Хамза-2» насос станциязының ниити хевири.

Р. Гафуровтуң болгаш А. Усмановтуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйынга үр чылда ак сеткилдиг ажылдааны дээш, күш-ажылчы ачы-хавыязын хүлээп көргениниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден **«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:**

ӨВҮР РАЙОНДАН

Минчеймаа Кок-ооловна **Амырынмаа** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чазыпович **Базыр-оол** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Санаа Балчыевна **Базыр-оол** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Дагбаевна **Калдар** — Торгалыг суурда пенсионер.

Эртине Аракчаевна **Кендей** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Дамдынович **Кертик-оол** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Бал-Доржу Шыырапович **Кыргыс** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Курумаа Базыровна **Сандан** — Торгалыг суурда пенсионер.

Макар Сандыпович **Седажы** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Седип Базырович **Серен-оол** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Дакай-оол Согарович **Тумат** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Дамба-Доо Кунзетович **Тюлюш** — Торгалыг суурда пенсионер.

Дамбажык Седижекович **Тюлюш** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Седен-оол Аракчааевич **Тюлюш** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сынак Шожапович **Тюлюш** — Торгалыг суурда пенсионер.

Маадыр Сарыг-оолович **Шойбул** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Иннокентий Семенович **Кирюшкин** — балыкчылар болгаш аңчыларның район ниитилелиниң даргазы.

Чигжит Меңгий-оолович **Маады** — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң саң килдизиниң инспектору.

Вера Александровна **Миносян** — мал аарыглары-биле демисел станциязының кол эмчизи.

Евдокия Семеновна **Новокрещенова** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Бараан Уганович **Дүгүр** — пенсионер.

Тывыс-оол Комбу-Сорюнович **Тюлюш** — пенсионер.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Мария Трофимовна **Кукарина** — кино четкизиниң район дирекциязының албанхаакчызы.

Михаил Иванович **Кызыл-оол** — Шагаан-Арыг хоорайда персоналдыг пенсионер.

Евгения Николаевна **Попова** — Шагаан-Арыг хоорайда пенсионер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1978 чылдың февраль 28.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден **шаңнаары болза:**

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Раиса Шомбуловна **Кендел** — Кызыл-Дагда уруглар садының кижизидикчизи.

Семмит Салчаковна **Күжүгет** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чылбак Хертековна **Серен** — райпо ажылчыны.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Долчутмаа Салчаковна **Аракчаа** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Арбаевна **Күжүгет** — Бай-Тал ортумак школаның башкызы.

Чечек Сааяевна **Салчак** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Александра Иргитовна **Чамыян** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос уругларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Кара Чанмановна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Елена Ак-ооловна **Меңниг** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Валентиновна **Чанчимай** — Кунгуртугнуң участок эмнелгезиниң санитарказы.

Чинзей Балчировна **Тожу** — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Дыртык Оолдаковна **Донгак** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Давыштай Чамзыевна **Каң-оол** — улус депутаттарының Каргы кодээ Совединиң күүскомунуң бухгалтери.

Шурумаа Майдыровна **Салымчан** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анай Сундуевна **Доржу** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Севил Доржуевна **Иргит** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Хеймер Майдыровна **Кара-оол** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Сулумаа Сереновна **Салчак** — район эмнелгезиниң техажылчыны.

Чечен Самбы-Сүрүновна **Сүрүнмаа** — район эмнелгезиниң техажылчыны.

Бичии-Уруг Алдай-ооловна **Хертек** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Лиза Салчаковна **Адыг** — район эмнелгезиниң техажылчыны.

Өшку-Саар Кожеевна **Борарган** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Сесимаа Нордуповна **Хертек** — Мугур-Аксы ортумак школаның башкызы.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Серен Хертековна **Куза** — Мөген-Бүрен сес чыл школазының башкызы.

Кара-кыс Ленгайевна **Хертек** — Мугур-Аксы ортумак школаның техажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Чеди уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Дина Дарыйгыевна **Кол** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Клара Биче-ооловна **Кол** — райпо столоваязының повары.

Тамара Шымдановна **Оттейбен** — Ийниң санаторий школазының ажылчыны.

Чизейбен Аковна **Серен** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчызы.

Уйнук Ховалыговна **Хупан-Кара** — Ий суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Байлак Дондуповна **Дагба** — Ий суурда үлетпүр бараанnарының магазининиң садыгжызы.

Беш уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Шанчык Тарапаевна **Кол** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Семеновна **Ондар** — СЭКП райкомунуң ажылдакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың февраль 9.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БУХАРЕСТ

Үжен чыл бурунгаар румын порттардан эң-не баштай совет-румын транспорт организациязының «Совромтранспорт» деп маркалыг далай болгаш хем суднолары ээжиндирип чоруткан. Румынияның судно тудар эң улуг төптериниң бирээзи Олтеницага «Совромну» тургузарының дугайында дугуржулгага ат салган. Ол үеден бээр совет болгаш румын корабль тудукчуларын найыралдың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың харылзаалары быжыы-биле холбаштырып келген. Үжен чылдың дургузунда совет чагыкчыларга янзы-бүрү хереглелдиң 400 хире далай болгаш хем суднолары аңаа тудкан.

Совет Эвилели Олтеницаже корабльдерниң төлевилелдерин болгаш эптээр дериг-херекселдерни чорудуп турар. ЭДЧ-ниң иштинге румын болгаш совет корабль тудукчулары-биле кады далай теплоходтарынга шимчедикчилерни чорудуп берип турар, ГДР-ниң бүдүрүлгелери база судно тударынга киржип турар.

УЛАН-БАТОР

МАР-ның дүк болбаазырадып кылыр бүдүрүлгелериниң үлетпүр коллективи чаа чылдың ийи айларының дургузунда үшкү категорияның продукциязын бүдүрүп үндүрерин ийи ажыг катап эвээжеткен. Коллективтиң хүлээп алганы болгаш моол профэвилелдерниң төп чөвүлелиниң чүүлдүгзүнген социалистиг хүлээлгелеринде үшкү категорияның кылыгларын ассортиментиден долузу-биле казыры кордүнген.

Бүдүрүлгениң ажыктыың бедидериниң, продукцияның шынарын экижидериниң дугайында сагып салыышкын болза коллективтиң коммунистерниң эң чугула херээ болу берген.

ПРАГА

Прагада эң улуг бүдүрүлге болур «Моторлет» деп авиамотор заводунуң коммунистери заводтуң партия конференциязынга авиашимчедикчилерни бүдүрер операцияларга күш-ажылдың чарыгдалын 3 хуу кызырарын шиитпирлээннер. «Моторлеттуң» коллективи күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг-биле болгаш кылыгларының шынары-биле алдаржаан. Хууда таңмалыг болур эрге-биле дөмей, «ажылдың шынарын магадылаар мен» деп шимчээшкинде «Моторлет» заводтуң бүгү ажылчыннарының 50 хуузу киришкен.

«Моторлет» заводтуң коллективиниң хүлээп алган социалистиг хүлээлгелериниң аразында Совет Эвилелинге хамаат болгаш спортчу самолёттарга турбореактивтиг шимчедикчилерни чылда бүдүрүп үндүрерин хуусаа бетинде доозар деп хүлээлге база бар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОФИЯГА БОЛГАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

СОФИЯ, март 3. (СЭТА). Болгар улус национал улуг байырлалын—осман дарлалдан чуртту хостаанының 100 чыл оюн демдеглеп турар. Юбилей-биле холбаштыр Болгарияның найысылалынга байырлыг хурал болган.

Хуралдың президиумунда—БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров, БКП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кандидаттары, БКП ТК-ның секретарьлары, Болгарияның күрүне болгаш хөй-нииити көскү ажылдакчылары, а ол ышкаш юбилейниң байырлалынга келген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовка баштаткан ССРЭ-ниң делегациязы, Румынияның болгаш Финляндияның делегациялары.

Хуралды С. Тодоров ажыткан. Юбилей дугайында илеткелди Т. Живков кылган.

Илеткел сөөлүнде ССРЭ-ниң делегациязының баштыңы В. В. Кузнецов чүве чугаалаарга, чыылганнар чылыы-биле уткаан. Совет улустуң чоруткан төлээлекчилери, бистерге, бо өөрүшкүлүг хүннерде силер-биле кады турары улуг өөрүшкү-дүр, эргим өңнүктер деп, ол чугаалаан. Болгарияның хосталырынга Россияның—акы-дуңма болгар улустуң хамаарышпас чоруктуу, национал катап тургустунуушкунну чедип алырынга дузалаарын бүгү сагыш-сеткилинден күзеп турган оон эрес-сорук-туг дайынчыларының, ооң мурнакчы хөй-нииитизиниң, ооң бодунуң ажыл-ишчилериниң киирген салыышкынынга бистер, совет кижилер, чоргаарланыр бис.

Совет-болгар харылзааларга доктаагаш, В. В. Кузнецовтуң медеглээни болза: совет-болгар харылзааларының ёзулуг программалыг, үндезин документизи Совет Эвилели биле Болгария Улус Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1967 чылда эштер Л. И. Брежнев биле Т. Живковтуң ат салганы Керээ болуп турар.

Болгарияның партия-чазак делегациязы 1977 чылдың майда Москваага чорук турган үеде Л. И. Брежнев: «Совет Эвилели биле Болгарияның кады ажылдажылгазын социалистиг күрүнелерниң улуг найыралында быжыы-биле бадыткаттынган ёзулуг акы-дуңмалышкы, ёзулуг интернационалчы харылзааларының чарылбас кезээ кылдыр көрүп турар бис» деп демдеглээн.

Совет-болгар найыралдың чедиишкинниг хөгжүлдези хөй черге-биле—болгар улустуң улуг өңнүү СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң болгаш БКП ТК-ның Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живковтуң хууда салыышкыннарының түңнели болуп турар. Бо шылгарангай удуртукчуларның аразында ужуражылгалар чүректиң ханызындан, боттарын билчири болгаш бүзүрежири-биле демдеглеттинген, ынчангаш ужуражыышкын бүрүзү бистиң ийи чурттарывыстың акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазының онза чугула үе-чадазы болуп турар.

Болгарияның хосталганының чүс чыл болганын демдеглеп тура, бистиң улустарывыстың найыралының алдарлыг эрткен үезин сактып тура, бис бурунгаар, даартагы хүнче көрүп турар бис деп, В. В. Кузнецов чугаалаан. Келир үе совет-болгар кады ажылдажылгага чаа-чаа кайгамчыктыг үре-түңнелдерни эккээр деп бүрүн бүзүрелдиг-биле чугаалап турар бис.

Эш Т. Живковтуң илеткелин болгаш эш В. В. Кузнецовтуң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле хөй удаа үзе кирип турган.

ССРЭ-ниң делегациязының баштыңы СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген бижиин Т. Живковка дидимиттиг адыш часкаашкыны боop турда тывысып берген.

Хуралга Румынияның болгаш Финляндияның делегацияларының баштыңнары база байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг телеграмманың сөзүн улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-НИҢ БЕДИК АТ-АЛДАРЫ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Триполиде садыг-үлетпүрнүң 16-гы делегей ярмарказын ажыдып тура, Ливияның Дээди улусчу комитединиң даргазы Абдель Ати Обейди социал-экономиктиг тургузуушкуннуң янзы-бүрү талаларынга ССРЭ-ниң чедиишкиннеринге, а ол ышкаш Совет Эвилели биле Ливия Джамахирияның аразында найыралдың база кады ажылдажылганың быжыгып турар харылзааларынга бедик үнелелди берген.

Триполиде ярмарка болза Соңгу Африкада эң улуг ярмаркаларның бирээзи. Бо чылын аңаа делегейниң 38 чурттары болгаш даштыкы база ливия 500 ажыг компаниялар киришкен.

Бодунуң ээлеп турар шөлүнүң болгаш көргүзүглериниң санының талазы-биле ССРЭ-ниң павильону ярмаркада эң улугларның бирээзи. Ооң делгелгезинде муң беш чүс ажыг көргүзүг чүүлдери, ооң иштинде станоктар, машина дериг-херекселдери, радиоэлектроника приборлары, амыдыралга херек бараанннар, шактар бар.

Совет Эвилели аныяк араб күрүнениң садыглажып турар улуг чурту болур. Ол амгы үениң үлетпүр дериг-херекселдерин, автомобильдерни болгаш электроприборларны, цементини болгаш тудугнуң өске-даа материалдарын аңаа садып турар. Оон национал хамаарышпас экономиказын тургузарынга улуг дузаламчыны ССРЭ көргүзүп турар. Совет специалистерниң дузаламчызы-биле үлетпүрнүң элээн каш бүдүрүлгелерин тудуп, энергетиктиг төлевилелдерни боттандырып турар. Совет эксперттер Ливияда чорудуп турар кодээ ажыл-агыйның улуг шинчилээшкиннеринде киржип турарлар.

КЕМНИГ ҮҮЛГЕДИГ

МЕНЛО-ПАРК. АКШ-тың администрациязының нейтроннуг бомбаны бүдүрүп кирипттер деп турар планнарын шылгараңгай америк эртемден болгаш хөй-нииити ажылдакчызы Лайнус Полинг шиитпирлиг буруу шапкан.

Нейтроннуг бомба — ол дээрге шаг-шаандан бээр тургустунуп келген боо-чепсектерден эң-не араатаннығ чепсек-тир. Нейтроннуг бомбаны черле бүдүрүп болбас кылдыр санап турар мен— деп, ол чугаалаан.

Кижилерни массалыг узуткаарының ол чаа чепсээниң көстүп келиринден делегейни адырып алыр төлээде, нейтроннуг бомбаны бүдүреринден кайы-даа талаңың ойталаарының дугайын дугуржуп алыр деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң саналын Л. Полинг деткээн. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга ындыг дугуржулгага байыр чедирер ийик мен деп, ол эртемден чугаалаан.

Милитаризацияга акша-хөреңгилерни угаан-сарыыл чок чарыгдаарын эвээжедир төлээде, шериг бюджедин кызырарынче чүткүл салыр ужурлуг бис деп, ол медеглээн. АКШ-тың хүлээлгези чүл дээрге, боо-чепсектерниң чаа системаларын тургузарындан ойталаары болгаш делегей дугуржулгаларының, ылаңгыя Совет Эвилели-биле дугуржулгаларның аргазы-биле бодунуң шериг чарыгдалдарын чоорту кызырарынче кирери болур. Ол болза улустарга аажок улуг ажыкты бээр ийик.

АКШ-тың чазаа Пентагонуң бюджедин кызырардан туржук, харын чурттуң төөгүзүнге туруп көрбээн эң бедик деңнелге чедиргенинге аажок эдеепсингенин Л. Полинг илергейлээн. АКШ-та шериг-үлетпүр комплекизи эң хөй түңнүг шериг чарыгдалдарын хевээр арттырарын чедип албышаан, күжениишкинниг ыйыышкынны кылып турар, чүге дээрге боо-чепсектер бүдүрери кедергей ажык-кончаалыг чүүл болуп турар.

Пентагонуң чагып ээүгаар боо-чепсектиң чаа хевирлерин чогаатчып турар АКШ-тың дээди өөредилге черлериниң политиказын америк эртемден шүгүмчүлээн. Чижээ, Ливермор хоорайда лабораториязынга нейтроннуг бомба чырыкка көстүп келген. Калифорния университеди чажыт шериг ажылдарны мурнуку хевээр күүсетпишаан деп, ол чугаалаан.

Нейтроннуг бомбаны тургузары кижи төрелгетенге удур кемниг үүлгедиг болур деп, Л. Полинг онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Эфиопияның чепсектиг күштери улусчу революцияның чаалап алышкынының камгалалында турар. Олар Эфиопияның девискээр талазы-биле бүдүн-бүрүн чоруунга халдап турар иштиниң болгаш даштыкы реакцияның күштеринге өйтүр шавыышкынны бээринге долу шиитпирлиг.

Ю. Устименко болгаш Г. Габриеланның фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ДОШКУН МЕСИЛДЕЖИИШКИННЕР

САН-ХОСЕ. Сомосаның диктаторжу эрге-чагыргазының кара-туразында аажылаашкынынга удурланыышкынының 24 шактыг ажыл соксадыышкыны чедиишкиниг эрткен. Никарагуада байдал кедергей нарын болгаш дүшкүүрлүг болбушаан. Кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, ажыл соксадыышкынынга хөй муң ажылчыннар болгаш албанхаакчылар киришкен. Чуртка ажыл-ишчи амыдырал хонук дургузунда херек кырында шуут мунчурай берген турган.

Солдаттарның болгаш чыскаалганнарның аразында месилдежиишкиннер хөй-хөй хоорайларда уламчылап, күрүне баштыңы болгаш национал гвардияның кол командылакчызы албан-дужаалдан диктатор Сомосаның доп-дораан халажып үнерин чыскаалганнар негеп турар. Каттышкан Штаттарның деткиишкининиң ачызында харын чуртта бодунуң эрге-чагыргазын хевээр арттырып турар Сомосаның ирип-чыдаан ёзу-чурумунга удур никарагуаннар улам шиитпирлиг демисежип турар. Америк боо-чепсек-биле солдаттар патриоттарны боолап өлүрүп турар. Вьетнамга дайылдажып турган америк шериг албаныгылардан «эки турачылар» дижирлер Никарагуада массалыг дерзиилээшкиннерде киржип турар.

Чазакка удур чыскаалдың киржикчилери журналистерни болгаш студентилерни найысылалда эттеп, эрниден турар. Олар реакцылыг ёзу-чурумнуң дерзиилээшкиннеринге удурланыышкынын илергейлээннер.

Боттарының чаңгыс чер-чурттуу—каш хүннер мурнунда Манагуага өлүрткен студентини орнукшударынга Матагальпы хоорайның ийи муң ажыг чурттакчылары киришкен. Кажан солдаттар студентилерниң хоорайжыгажынче чаза таварып киргеш, аңаа чаштынып турган студентилерни болгаш башкыларны боолап турда, ол студент оол өлүрткен. Ынчан үш кижи өлүрткен болгаш он-он кижи балыглаттырган.

(СЭТА).

УЖУРАЖЫРЫНГА ӨӨРҮҮР БИС

«Норвегия—ССРЭ» ниитилелдиң бажыңында телефон уззуктел чокка дагжап турар. Ооң штаттыг ийи ажылдакчылары хөй санныг айтырыгларга арай деп-ле харыылап четтигер. Норвегтер Совет Эвилелиниң дугайында барык-ла бүгү чүүлдерни: эртем болгаш уран чүүл канчаар сайзырап турарын, эң-не сураглыг турисчи кандыг маршруттар барыл, Совет Эвилелинче баар чөпшээрелди кайыын ап болурун, бистиң чуртувустуң дугайында литератураны кайыын тып ап болурун билип алыксап турарлар. Сонуургал кончуг улуг, ынчангаш «Норвегия —ССРЭ» ниитилел ону хандырарын оралдажып турар. Информастыг ажыл-чорудулга болза бүгү ниитилелдиң ажылының тургустунган чугула кезээ болур. Ол ниитилелдиң 20 чылын бо чылдың июль 18-те демдеглеп эрттирер.

«Норвегия — ССРЭ» ниитилелде янзы-бүрү үзел-бодалдыг, янзы-бүрү политиктиг агымнарның болгаш угаалыгларның төлээлекчилери каттышкан. Ынчалза-даа оларны чаңгыс чүүл—бистиң ийи чурттарывыстың арасында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны экижидериниң күзели каттыштырган. Ниитилелдиң даргазы Харри Эвьен-биле бис чугаалаштывыс. Ол шудургу болгаш хөй планнарлыг кижи болду. «Чоокта чаа Төп баштаар черниң делегациязы Норвегияга совет культураның хүннерин эрттирериниң программазын делгереңгейи-биле чугаалажып көөрү-биле Москваага база Тбилисиге чораан болгаш 1978 чылда, кады ажылдажылганың планынга ат салган. Бо чылдың кол болуушкуну болза октябрь айда болур совет культураның хүннери болуру чугаажок. Бо удаада совет уран чүүлду грузин артистер төлээлеп көргүзерлер. Оларның-биле ам болур деп турар ужуражыышкынга амдан-на өөрүп турар бис»—деп, ол чугаалаан.

Бистиң чуртувуска юбилейлиг, эртен чылда совет культураның өске төлээлекчилери — Казахстанның төлээлекчилериниң норвегтерниң кандыг сонуургал-биле база кандыг өөрүшкү-биле хүлээп алганын мен сактып келдим. Казах дузалад уран чүүл делгелгезинге Норвегияның уран чүүл училищелериниң студентилериниң боттарының альбомнарынга Казахстанның культуразының болгаш уран чүүлүнүң угулзааларын болгаш чамдык чүүлдерин дужуруп чуруп ап турарын көөрү онза өөрүнчүг болган. Ослонуң Төп концерт залынга казах артистерниң түңнел концертинге апаада боттарын туттунуп билир норвегтер боттарының сеткил сагыжын диңмиттиг-биле илередип, адыш часкап. Чүгле алдарлыг мастерлерни эвес, харын «Ак-жайык» деп бот-тывынгыр ансамбльдиң амдызында эвээш сураглыг киржикчилерин безин сценадан үр-ле чорутпайн турганнар.

Түңнел концертке 1600 ажыг кижи олурушкан, совет культураның хүннеринде ниитилелдиң юбилейлиг көргүзүглеринге барык-ла 10 муң норвегтер чорааннар. Кандыг-даа даштыкы артистерниң оюн көргүзүглеринге ынча хөй кижи чыглып көрбээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылы-биле холбаштыр совет улуска байырлыг чагааны органызастаар талазы-биле эгелекчи саналды ниитилел үндүрген. Ол байырлыг чагаага Норвегияның профэвилелдериниң Төп каттыжыышкынының болгаш норвег ажылчын партияның төлээлекчилери ат салганнар.

Делегациялар болгаш туристер бөлүктерин солчуруп калбартыр талазы-биле ниитилел хөй ажылды кылган. 1977 чылда ССРЭ-же аян-чоруктарны органызастап чоруткан. Аңаа 500 норвегтер киришкен. Улуг бөлүктерниң бирээзи соңгу чүк чурттарының июль айда Мурманскиге болган ужуражыышкынынга киришкен. Ынчалза-даа Харри Эвьенниң санап турары-биле алырга, ол чугула ажылда ажыглаттынмаан аргалар ам-даа хөй. Туристер солчулгазын ам-даа элээн улгаттырып болур.

Тайбың дээш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны дээш демиселге «Норвегия—ССРЭ» ниитилел бодувуң салыышкынын база киирген. Тайбың талалакчыларының Варшаваага болган конференциязынга, чоокта чаа Швецияда Мальмёга соңгу чүк чурттарының ужуражыышкынынга ооң төлээлекчилери олурушкан болгаш тайбыңның норвег комитедин тургузарынга олар база киришкен.

В. ДЕМИН,
ПМА-ның корреспондентизи.

Осло.

ОРБИТАДА «ЗЕНИТТЕР»

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨПТЕН РЕПОРТАЖ

Москва чоогунда Ужудуушкун башкарар төпке, чүк-чүкте адырларлыг хемчээлге комплекизинге, ооң филиалдарынга—«Юрий Гагарин» флагманга баштаткан эртем флодунуң корабльдеринге март 2-де «Союз-28» корабльдиң баштайгы каттышкан экипажының ужудуп үнерин четтикпейн манап турган. Ол улуг комплексте кирип турар бүгү албаннар, ооң хөй санныг специалистери Байконур космодромдан медээни алгаш, ажылдап кирерин белен.

Төптүң кол залында — ам эгелээр чаа шинчилелдерниң штавында—ыржым. Ужудуушкунну техниктиг эртемнерниң доктору, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Алексей Елисеев башкарып турар. Ол чыскаалдыр олурупкан специалист-операторларны эргий көргеш, шагын чырып турар таблода саннар-биле дуглааш:

— Стартка чедир чартык шак арткан. Кичээнгейлиг болурун дилеедим...—деп, ыткыр эвес чугаалады.

Ооң соон дарый ужудуушкун башкарыкчызы-биле чугаалаштым.

— Алексей Станиславович, «Салют-28»-тиң ужудуушкуну техниктиг белеткел талазы-биле мурнукуларындан онзагай талаларлыг бе?

— Ооң чаа чүвези чүл дээрге, космосче ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның төлээлекчилери кирген каттышкан экипажтың космосче бирги дугаар ужудуп үнүп турары болур.

Чырып турар таблода—18 шак 15 минута. Улуг экранда — «Союз» корабльди үстүкү кезээнде тургускан чедирикчи-ракеталарны өңнүг олчаапта дамчыдып тур. Ужудуушкун башкарар төпте чыылганнарның кичээнгейи байгы ында. А чыглып келгеннер дээрге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чанында «Интеркосмос» чөвүлелиниң төлээлекчилери, сураглыг эртемденнер, космонавтылар, төптүң специалистери болгаш совет, чехословак база социалистиг өске-даа чурттардан журналистер-дир.

Маңаа, Төптүң кол залынга космодромдан «Союз-28»-тиң көдүрүп үндүрген ракета шимчедикчилериниң күчүлүг даажы дыңмырең келген. Экранда ракета көдүрлүп үнгеш, часкы дээрниң ак-көк дүдүгезинче имистели берди. Пап минута эрткенде:

— «Зениттер», («Союз-28» корабльдиң экипажының харылзаага шолазы) орбитаже үнгениңер-биле байыр чедирдивис! Программаны күүседиринге чедиишкиннерни күзедивис—деп, ийи тала харылзаага чаңгылаады.

Мониторларның экранынга орбитаның хемчээлдериниң, корабльдиң системаларының, космонавтыларның кадыкшыл байдалының дугайында баштайгы медээлер көстүп келди.

— «Союз-28» санаан орбитазынче ындыг чоок кылдыр үнгени ол бе?

— Ракетаны ужудуп үндүргени санааныңга дүүшкен болган. Корабльдиң орбитазын санап кааныындан харык чок карыштактыг.

— Ол чугула бе?

— Ынчанмайн канчаар. Санап каан траекториязынче үнерде экипаж орбита таарыштырылгазын кылыр апаар. Ужудуушкун үезинде шимчедикчилерин ажылдадып тургаш, динамиктиг операцияларны күүседир. Корабльдиң орбитазы санап кааныңга чоок болган тудум, ол операцияларга эвээжээр энергия курлавырларының чарыгдалы кызырлыр.

Эгелээн шенелделерниң ужур-дузазының дугайында тайылбырлап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи «Союз» — «Аполлон» программаның киржикчизи, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Валерий Кубасовтан дилээн.

— Каттышкан экипажтың ужудуушкуну — космос делгемин шинчилээрде болгаш ажыглаарда улустарның демин каттыштырар деп бодалды боттандырарынга, делегей космонавтиказының хөгжүлдезинге чаа ужур-уткалыг үе-чаданың эгези болур. Циолковскийниң, Королевтуң болгаш совет өске-даа эртемденнерниң соругдап чораан бодалдарын ам херек кырында социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының киржип турары «Интеркосмос» программада, бистиң чуртувустуң АКШ, Франция, Индия, Швеция-биле ийи талалыг дугуржулгаларында боттанып турары ол. «Союз-28»-тиң ужудуушкуну-биле октаргайны билип алырының, эртемниң болгаш кижиниң чаагай чоруунуң эрге-ажыктарынга ажыглаарының чаа аргалары тургустунган.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.

ДАЙЫНЧЫЛАР САКТЫП ТУРЛАР

Ада-чурттуң Улуг дайынынга чораан эки турачылар дугайында материалдарны каш чылдың дургузунда чыып келген мен. Дайылдажып чорааннарның чугааларын бодум база дыңнап бижип келдим. Бир черге болган тулчуушкун дугайында дыка хөй кижилерниң чугаазын мөөңнээш, чаңгыс дайынчы хөөреп орар кылдыр чыгган. Дайынчылар эрткен-барган тулчуушкунну сактып турлар, дыңнап көрүңер.

БАШКЫМНЫҢ ЧУГААЗЫ

Ынчан бистер Кызылдың № 2 ортумак школазынга өөренип турган бис. Шериг херээн Түлүш Самбуевич Нурзат башкылап турган. Фронтуга чорааныын бистиң башкывыс мынчаар хөөреп орар чүве:

«1943 чылдың май 20-де бодумнуң өөренип турганым танкы кезээниң курсантылары-биле фронтуже эки тура-биле чорупкан бис. Тывадан Горький хоорайга баргаш, тускай шериг кезээнге дөрт ай хуусаалыг түр курска белеткенип өөренгеш, фронтуже кирипкен бис. Ийиги Украина фронтузунуң 25 дугаар тускай танк полугунуң составынга кирип алгаш, фашистиг эжелекчилерге удур тулчуп кирипкен бис. Баштай-ла Украинаның Черные Камни дээр биче суур чанынга немецтерниң кышкы камгалалын хүлдалганнай чуура шавышкан бис. Ооң соонда Бессарабияны хосташтывыс. Ясса-Кишинев мынчаар болган тулчуушкунга бистиң полк онзагай шылгараан. 1944 чылдың августа Румынияның Ясса хоорайын хостаар дээш тулчуушкунга кончуг аар балыглаткан мен...»

ЧАСКАЛДЫҢ ЧУГААЗЫ

«Чөөн-Хемчик районунуң Хөндергейде Кызыл-Хадың деп черге арат кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген мен. Мээң ачам Сарыглар Допуй мөге кижи. Хомду дайынның киржикчизи чораан. Кара чажымдан тура ачамның дайын дугайында чугааларын дыңнап өскен мен. Ол шагның дайын шөлүнге дааа-ла эр улус чаалажып турганын пат кайгаар чордум.

Бичии дорутуп келгеш, Чадааннын кижи эмчизинге аштакчылай берген мен. Совет чуртундан чаладып келген эмчилерниң аарыг улусту канчаар эмнеп турарын бодум-на көрүп өөренип алган мен. Мени дайындыва чорудуп көрүңер деп эки турам-биле өргүүдел бижээн мен. Бистиң нам, чазаавыс чөпшээрешкен, амыраанымны канчаар, оон адам-ием аалынче безин барбайн, Чадаанадан Кызылче чорупкан мен...»

ДОРЖУКАЙНЫҢ ЧУГААЗЫ

Красин Чаш-оолович Доржукайның сактыышкыны төөгүнүң документилери-биле болгаш кады чораан эш-өөрүнүң чугаалары-биле кончуг дүгжүп турар, ынчангаш бүзүрээр мен. Хоочун дайынчының чугаазын база катап номчуп көрүңерем.

«Мээң ачам Донгак Чаш-оол фронтучу Донгак Достай-оолдуң адазы Опай-биле кады Шагаан-Арыгдан Кызылга чедир аъттыг тутсуп келгеннер. Бистерни Улуг-Хемни кежир үдээннер...

Фронт. Дайын шөлү. Дайынчы чепсекти холга туткаш, кончуг аъттарны ээртеп мунгаш, дүне-даа, хүндүс-даа бурунгаарлап кирипшкен бис. Чортар черге чортуп, шошкуур черге шошкудуп орар бис. Немец ужар-хемелер булут үстүнде дагжап кээрге, команда ёзугаар чоогунда бир арга иштиндиве каккаш чорун-даа бээр-ле. Ол шуургедекчи ужар-хемелерин бистиң үгер-бооларывыс сандарадыр ада бээрге, манаар ужургадаа таваржыр-ла. Ол-ла бурунгаарлап чоруп оргаш, төрээн Тыва чуртун, ада-иезин, ха-дуңмазын, кара чаштан ойнап өскен эш-өөрүн-даа бодап чоруур-ла. Фронтунуң чоогунга чеде бээрге, дарызыг чыт чытталып келир, дүне када үгер-боолардың даажы дыңналыр, ынаар-ла кызыл хүн хүнпээн чүве дег, кызыл чайт чүве турар, ол болза дайын шөлү ол-дур...

Ровно хоорайны хосташканывыс дугайын сактып көрейн. Область төвү болур ол хоорайга немецтерниң кончуг быжыг камгалалды турган, ынчалза-даа бистер дайзынның чаштынып чыдар айыылдыг черинден кортпаан бис. Каш удаа удур халдап келген бис. Баштай-ла бир демир-оруктуң өртээлин эжелей шаап алгаш, оон улай кудумчу дайынын эгелээн бис. Демир борт кеткен, мотоцикл мунган немецтер бо-ла таваржып кээр, кулугурларны адарып аткылап чордувус. Бир дүне хондур аткылажып келгенивисте, Ровно хоорай бистиң холувуска келген.

Чогум дайылдажып турувуста караккa көзүлбээн чон кара шаар имнейнип келген. Эртенинде хурал болган. Хоорайга дораан Совет эргежагырга турупкан. Немецтерниң складтарынга шыгжап алганы чиг далганны, идик-хепти чурттакчыларга үлеп берип турганын көрген мен. Ровно дээш тулчуушкунга улуг когарап база таварышкан бис. Улуг лейтенант Куулар Дарган-оолович Доңчуттуң командылаан үш дугаар взводу шупту маадырлары-биле өлген, чүгле чаңгыс кижи арткан—ол болза аар балыгланган дайынчы, ам Улуг-Хемниң Хендергеде чурттап орар мөге Бегзи-Хуурак ол-ла болгай».

БЕЛЕКЕЙНИҢ ЧУГААЗЫ

«Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы чурттуг Сүлдем ашактың оглу мен. Үжен төс чылда адам-ием аалындан үнгеш, Элегес күрээкономунга чедип келгеш, хову бригадазынга ажылдап турдум. Дайын эгелей бээрге, шериг хүлээлгезин эртире берген мен. Тываның эки тура отрядының партбюро кежигүнүнге соңгуттурган мен. Танкыга удур белеткээн дөрткү взводтуң командири Тимофей Пичен-оолдуң оралакчызынга томуйлаткан мен.

Кызылга келгенимде, Алдан-Маадыр аттыг музейге аэбан кирер мен. Дайын шөлүнге бистиң эдилеп чорааныывыс тапкыны өттүр адар үгер-боону делгеп каап турарын көргеш, хамыкты мурнай өлүртүп каап эш-өөрүмнү сактып келир мен. Бистиң төп музейде Тываның эки турачыларынга тураскааткан тускай делгелгеде бистиң дайынчы амыдыралывыс ыдыктыы-биле көстүп турар».

ОЧУРНУҢ ЧУГААЗЫ

Чеден чылдың чазынында «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында дузалакчы кадарчы Очур Ховалыгдан чугаа келген. Үш катап билдириишкиннен тургаш дайындыва аъттанган, сураглыг пулемётчиктериниң бирээзи чораан ынак командириниң дугайын Очур мынчаар сактыр.

«Бистиң командиривис бешки взводтуң командири, 1912 чылда Чөөн-Хемчиктиң Хөндергейге төрүттүнген Сат Сурасович Бүрзекей кайгамчыкла дидим болгаш эрес кижи чораан чүве. Кударалдың-даа, байырлалдың-даа хүннеринде Бүрзекей командирни сактып келир мен.

Мээң командирим Бүрзекей чолдаксымаар сынныг, мөгетырың мага-боттуг, шаңгырзымаар карактардыг, аксымаар арын-шырайлыг, оожум-томаанныг бүдүштүг эр-ле болгай. Бистерни өөредип тургаш, хөй тайылбыр кылбас, чүвениң чигезин бодап чугаалаар кижи. Кандыг-бир политиктиг тема ийикпе, кандыг-бир дайынчы чепсек дугайында дошчу тайылбырын бергеш, так чудурукталгаш, улуг эргээн кожайтыпкаш, бодунуң дайынчыларынче чазык-чаагай көргүлээр кижи.

— Так раз!—деп, чугаазын доозар-ла болгай.

— Кандыг-даа бергелерге таварышкаш, черле ундарап болбас, оолдар. Тываның нам, чазааның идегелин, аал-чуртта артып калган ха-дуңмаларывыстың идегелин бодаар херек. Чоннуң идегелин күүседири дээрге немец-фашистерни туюлунга чедир чылча шаварыдыр. Дайзынның чогуп үсээн шаанда сагыжывыс амыравас. Аал-чуртувусче тиилээгениң кызыл тугун хөлбеңнедир чалап чедирер хүнүвүс келир. Бурунгаарлап оралыңар, оолдар!».

Төрээн Тывазынче база катап ээп келбейн барган командирим черле канчап уттур мен!...»

ЧАМЗЫРЫҢНЫҢ ЧУГААЗЫ

Тере-Хөлдүң Балыктыгда Агаш деп черге төрүттүнген, эрге шугумунга каңнадып быжыккан Кыргыс Шошкукович Чамзырың кончуг таныжым болгай. Ооң чугаазын дыңнааш, бистиң эки турачыларның бир чамдызы Берлинге чедир чаалашкан, бир чамдызы дайынзырак японнарны чылча шаварынга база киришкен дээрзин билип алган мен.

Чамзырыңның сактыышкынындан чаңгыс домакты номчуп көрүңер.

«Чеже хире чурттакчылыг суурларны хосташканын санавадым, аттарын-даа уттупкан-дыр мен. Ровнодан эгелээш. Барыын Украинаны, Польшаны, Чехословакияны фашистиг дарлалдан хостаашкаш, Германияның бодунуң чуртунга дайылдажып, Европаның улуг хемнери Висла биле Одерни дайылдажып чораан кешкилээн мен. Тиилелгениң хүнүн Прага хоорайга демдеглештим. Дайынны Прага чоогунга төндүрүштүм. Чехословакияны, Польшаны социалистиг чурттар болдурарынга үлүүмнү киирдим. 1946 чылдың январьда Улуг-Хемниң дожун кыраап келдим—Төрээн Тывамга ээп келгеним ол...»

Дайынчыларның сактыышкыннары сураглыг, ыдыктыг болгаш бүгүнүг кылдыр дыңналыр-дыр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

БОЙДУСКА ЫНАКТАРГА

Тываның байлак бойдузун, ооң үнүш-байлаан сонуургаарларның саны көвей. Бойдуска ынактар таварышкан үнүштериниң эртем адын аажок билип алыксаар. Ынчалза-даа оларның ындыг күзелин хандырарынга чугула үнүш тодарадыр номнар бистиң республикада ам-даа тургустунмаан.

Ол четпестиг чайладырынга чаа үндүрер деп турар «Красноярский крайның мурнуу кезээниң үнүштериниң тодарадыкчызы» деп ном дузалаар. Чүге дээрге ол айыттынган девискээр-биле Тываның үнүш-байлактары сырый харылзаалыг болгаш дыка хөй талазы-биле дөмейлешкек.

Ол номну ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырында Сибирьниң Төп ботаника садының эртем ажылдакчылары Красноярскиниң педагогика институдунуң башкылары-биле кады демнежип тургускан. Номда янзы-бүрү үнүштерниң 1800 ажыг хевирлерин айтып бижээн, 300 ажыг үнүштерниң чуруун киирген. Үнүштүң хевир бүрүзүнге хамаарыштыр экологтуг туружунуң, тарап нептерээниниң болгаш база чечектелир үези болгаш ажыглалының талазы-биле медээлерни киирген.

Ол номну эртем ажылдакчылары, техникум болгаш дээди өөредилге черлериниң башкылары, студентилер, арга-арыгның болгаш кодээ ажыл-агыйның специалистери, чурт шинчилекчилери, натуралистер база бойдуска ынактар ажыглаар кылдыр тургускан.

Бо ышкаш чыындыларның эргежок чугулазы маргыш чок. Мындыг ажылдарны үндүрери кончуг берге болгаш ховар, ажык-биле чугаалаарга, 10 чылда бир үнзе экизи ол.

Дараазында ийи чылдагаанны барымдаалааш бо номну садып алырын күзээннерниң кичээнгейинге бо медээни чедирерин күзедивис: бир талазында бо номнуң тиражын чүгле ону садып алыры-биле киирген чагыгларның санындан тодарадыр; ийи талада, бистиң республиканың ном садыглары тускай чылдагааннар-биле бо номну хүлээп садар аргазы чок. Мынчап кээрге, херегээннер ону алыр дизе, чүгле чагыдып болур.

Бо номну чагыдып алырын күзээннер ону чагыдып алыр черниң адрези мындыг:

630090, Новосибирск, 90
Морской проспект, 22
магазин «Наука», отдел «Книга-почтой».

Номнуң хемчээли 35 парлалга амазы, өртээ 5 рубль 50 көпеек.

Э. КОНГАР,
педагогика институдунуң башкызы.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОННАР

Хаак спортунга бистиң республиканың команда болгаш хууда бирги чери дээш маргылдаазы пятницада Кызылдың Хербис даанда эгелээн. Эң шыырак бирги бөлүкте «Спартак», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдери, «Динамо» спорт ниитилели. Таңды биле Бии-Хем районнарның болгаш Хову-Аксының шилиндек командалары кирген. Ийиги бөлүкте районнардан келген командалар киржип турар.

Мооң мурнунда чылдарда хаак спортунуң кайы-даа хемчээлинге кандидат ат тыпсыр дүрүм чок турган. Эрткен чылдан эгелээш хаакка разряд тыпсырының чаа дүрүмүн үндүрген. Ол дүрүм ёзугаар алырга, автономнуг республикаларның бирги чери дээш болган маргылдааларга эр улустуң 15, 30 километрлерге, херээжен спортчуларның 5, 10 километрлерге бирги, ийиги, үшкү черлерни алган хаакчыларга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты тыпсыр. Ынчангаш бистиң республиканың бирги чери дээш боор турар маргылдааның үстүнде адаан хемчээлдеринге шаңналдыг черлерни алган спортчуларга спорт мастеринге кандидат аттарны тыпсыр.

Маргылдааның байырлыг ажыдыышкынының соонда эр улус 15 километрге, а херээжен спортчулар 5 километрниң хаак оруунга күжүн шенешкеннер.

15 километрниң хаак оруунче ниитизи-биле 44 хаакчы үнген. Оларның аразында Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери Хову-Аксындан келген спорт мастеринге кандидат Владимир Ковалев, Кызылдың № 15 школазының күш-культура башкызы Николай Григорьев, Кызылдың сүт заводунуң ажылчыны Николай Санников болгаш оон-даа өске шыырак хаакчылар киришкен.

Хаак оруунга болган спортчу демиселдиң түңнелинде хаак спортунга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат «Динамо» спорт ниитилелдиң хаакчызы Леонид Чуруто 15 километрни 55 минута 14 секундада эрткеш, чемпионнаан. Турганың № 1 ортумак школазының оңгу клазының өөреникчизи Геннадий Евдокимов тиилекчиге 48 секунданы ойнаткаш, ийиги шаңналдыг черни алгаш, мастерге кандидат атты чедип алган. Бо өөреникчи маргылдааның бирги хүнүнүң «маадыры» болган. Эрткен чылын бо хемчээлге республика чемпиону Владимир Ковалев бо удаада үшкү черни ээлээн.

Бии-Хем райондан келген Татьяна Исаева 5 километрни 21 минута 37 секундада эрткеш, бирги черни ээлээш, мастерге кандидат атты чедип алган. Бай-Хаак ортумак школазының онгу классчызы спорт мастеринге кандидат Людмила Кудрявцева ийиги, оон командада эжи Ольга Тебешкова үшкү черлерни алганнар.

Маргылдаа ургулчүлеп турар.

В. ЧАДАМБА.

ш-5,12

ш-13,5

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның байырлыг ажыдыышкыны (солагай талазында); 5 километрге чемпионнаан Т. Исаеваның стартче үнүп турары (оң талазында); 15 километрге чемпионнаан Л. Чуруто (үстүнде).

СПАРТАКИАДА АЖЫТТЫНГАН

БАКУРИАНИ Март 3. (СЭТА-ның тускай корр). Бо грузин суурда бөгүн ССРЭ-ниң улустарының IV кышкы спартакиадазының тугу киискийн берген. Көрүштүг тыскаалга он ийи эвилелдешкен республикаларның, Москва, Ленинградтың төлээлери, 27 муң чыгыы совет даг хаакчыларының эң тергиинneri—ийи чүс спортчулар киришкен.

Спорттуң өске хевирлеринге маргылдаалар Уралдың хоорайларынга эртер.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага, чыскаалыңар!»
10.55—«Будильник».
11.25—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен».
12.25—«Тоол аалдап келген». «Снегурочка». Мульт-фильм.
13.30—«Көдээге дамчыдылга».
14.30—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
15.00—«Театр шиизи». «Чиктиг миссис Сэвидж». Күрүнениң Моссовет аттыг үлегерлиг театрының шиизи.
17.30—«Делегей байдалы».
18.00—Мичилиг хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Алма-Ата). 2-ги оюн. «Октябрь» стадиондан дамчыдылга.
18.45—«Силерниң чагааларыңар-биле». Музыкалыг программа.
19.30—Медээлер.
19.45—Мультфильмнер программазы: «Хуулгаазын фонариктер», «Добрыня Никитич».
20.10—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.
21.15—«Экранда — кинокомедия». «Мээң ынакшылым». Уран-чечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—01.10—Бокс талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Төпчүзү Тбилисиден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

МАРТ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаңгызы шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.40—Уругларга фильм. «Дош кырында «парлар». Уран-чечен телефильм.
13.00—«Билдингир-даа болза эдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
14.00—16.30—Чапсар.
16.30—«Каманың пос-таавычылары». Документалдыг телефильм.
16.45—«Бистиң садывыс».
17.15—«Харылаңар, горнистер!».
17.45—Коньки спортунуң талазы-биле делегей чемпионады. Херээженнер. Хельсинкиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—«Хамааты камгалал билиглериң — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга.
18.45—«Хууда киржилге-биле». Телефильм.
19.00—«Уран-чечен номчулга». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—«Өске истер». Мульт-фильм.
19.50—«Үшкү чыл — шалыпчы чыл»: «Чуртка хөй саазынны». Кондопожскиниң, Соликамскиниң болгаш Балахнинскиниң саазын комбинаттарының чарыжының дугайында. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң целлюлоза-саазын үлетпүрүнүң министри К. И. Галашин киржир.
20.30—А. болгаш П. Тур — «Чаңгыс херечи». Москваның ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг уран-чечен үлегерлиг театрының фильм-шиизи.
22.30—«Үе». Информастыг дыңнадыг.
23.00—«Борис Мокроусов. Ыр». Фильм-концерт.
23.30—01.45—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—«Номга ынакшылдыгларга». Даштыкы литератураның Бүгү-эвилелдиң Күрүне библиотеказының номчукчуларының Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы А. А. Леонов, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Ю. Н. Глазков, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү В. С. Авдуевский, фантаст-чогаалчыларның Европа комитединиң президентизи, чогаалчы Е. И. Парнов, Бүгү-эвилелдиң Күрүнениң В. И. Ленин аттыг библиотеказының директору, төөгү эртемнерниң кандидады Л. А. Гвишиани, ол библиотеканың эртем секретары В. А. Скороденко, композитор А. Н. Пахмутова, шүлүкчү Н. Н. Добронравов, журналист М. Ф. Ребров, чурукчулар А. М. Аксамит, Л. М. Шаров, А. К. Соколов олар-биле ужуражышкыны.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Кудук чанында». Уран-чечен телефильм.
20.15—21.35—«Волгага улуг тулчуушкун». Документалдыг фильм.

Агаар

Чоокку үеде республиката өскерилип каап турар, чамдык черлерге бичии хар чаар агаар болур. Барыын утланыышкынның хаттың күжү секундада 0,5 метр, барыын районнарга секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 24—29, хүндүс 6—11 градус соок болур.

Кызылга өскерлип каап турар, хар чагбас агаар болур. Барыын утланыышкынның хат секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 24—26, хүндүс 6—8 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурганнынгда сегиржип алышкан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чарыштырар автомобильдерде бо коргуш чок оолдар» 10.00, 11.35, 13.20, 15.05 «Чалдаимазы — буянныг херек» 16.50, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Альманзорнуң билзектери» 9.30, 11.00, «Айвенго» яхтаның чажыды» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дулгуяк кадайлар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Быжырган картошка байырлалы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мишка, Серёга болгаш мен» 9.15, 11.05, 15.10, «Шуурганнынгда сегиржип алышкан» 12.55, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Революстуг Шериг Чөвүлели» 15.00, 16.50, «Чалдаимазы—буянныг херек» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чок деп чугаалап бил» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 85.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00479.